

Gyütt oszt marattt?!

DR. MIKES TIVADAR gyógyszerész emlékezései 1956-ra
részlet

Valakit agyonlőttek

„Fegyveert !!!!!!! Fegyveert !!!!! Elvesszük a rusziktól !!!!!” – hallottuk utcaszerte a hangos, jól kivehető kiabálást. Az utóbbi napokban egyértelműen annak jelei mutatkoztak, hogy a népfelkelés a mi településünket is elérte. Már hónapok óta amerikai röpcédulát hordozó léggömböket sodort Németország felől a nyugati szél a Kárpátok irányába. Ezek a különböző nyelvű, gyakran cirill betűs szövegek a lakosság felvilágosítását célozva, kitartásra és ellenállásra buzdítottak minket e kiszolgáltatott helyzetben. Ha egyik-másik ballonból kifogyott a szusz és leereszkedett, megtalálókik lelkesen lecsaptak rájuk. A nálunk addig ismeretlen, átlátszó nejlonfóliával ugyanis kitűnően lehetett pótolni még a betört ablaküveget is...

A Budapestet Moszkvával összekötő 4-es országos főútvonal mentén, a 15 ezer lakosú Kisvárdán, a Salla tér 4. szám alatt laktunk. Apám, mint járási főállatorvos, Éva mostohaanyám, 17 éves Gabriella nővérem, 15 esztendőös Tita mostohahúgom, 13 éves Barna öcsém és én alkottuk a családot. Én magam e napon, 1956. október 24. délutánján egy kíváncsi, tapasztalatokat gyűjteni igyekvő, bizonytalan, 16 esztendősen fiatalember voltam. Tőlünk mintegy 30–40 kilométerre, a Tisza-kanyar másik oldalán már az akkor még szovjet fennhatóság alatt álló Ukrajna terült el.

A forradalmunk 1956. október 23-án Budapesten a diákság felvonulásával vette kezdetét. A *Szabad Európa Rádió* – ha valamelyik zavaró adó épp el nem nyomta híradóját –, reményt adott nekünk: talán hamarosan, csaknem egy évvel az után, hogy Ausztria az államszerződéssel elnyerte függetlenségét, nálunk is hasonló fejlemények következnek.

A *Szabad Európa Rádió*ból hallhattuk, hogy a diákok, akikhez este a hazatérő munkások is csatlakoztak, több pontos követeléseiket a *Kossuth Rádió*ban akarták felolvasni. A hír hallatán hatalmas tömeg vette körül a Rádió Bródy Sándor utcai központját. A rettegett Államvédelmi Hatóság (ÁVH) azonban senkit sem engedett a mikrofonhoz. A *Szabad Európa Rádió* adása mellett ülve izgatottan követtük az eseményeket. Mikor már nagyon későre járt, én álmosan, fáradtan aludni mentem. Másnap hajnalban az izgatottságtól már öt órakor felébredve édesapám szobájába siettem, hogy meghallgassam a legfrissebb rádiós híreket. Ahogy beléptem, apám már ott fülelte a

híradásokat. Figyeld...! Hallottad? – kérdezte. A tudósítások közben a háttérben lövések dörrentek egymás után. Gyorsan felöltözködtem, és szokás szerint, de izgatottan az iskolába siettem. Osztályunkba érve még nagyobb volt az izgalom. Mindenki a lövöldözésről és a felkelésről beszélt. Boldogok voltunk, hogy végre itt a szükséges változás. Kerestük, miképp tudunk mi is mint segítők e szép forradalomba belefolyani, a részévé válni. A tanítás azonban sehogy sem akart elkezdődni, mígnem aztán minden osztályba bement D. Takács, a gimnáziumunk igazgatója, és mindannyiunkat hazaküldött. Gondterhelten csak annyit mondott, hogy mindenkit értesíteni fognak, ha ismét lesz tanítás. A diáksereg az utasítást/bejelentést követően kettévált: a vidékről bejárók a buszmegállónál gyülekeztek, mi, helybeliek pedig hazavittük táskáinkat.

A *Kossuth Rádió* hosszabb szünet után folytatta adását, de már *Szabad Kossuth Rádió Budapest* néven, rég nem hallott, valóban szabad, manipulálatlan hangvétellel. Később tudtuk meg, hogy a rádió központját éjszaka megrohamozták, és sikerrel elfoglalták a felkelők. A fegyveres ávosokat legyőzték, ez azonban mindkét oldalon követelt áldozatokat. Óvatosságból ezért áthelyezték a rádiót új épületbe, és emiatt tudta az új nevet is felvenni.

A mi kisvárdai felkelőcsapatunk a Főtéren gyülekezve eleinte kis számú, de egyre sokasodó, lelkes környékbeli hazafiakból állt – ők azoknak a nemszeretem orosz „elvtársaknak” a lőfegyvereit akarták megszerezni, akiket a szovjetek telepítettek városunkba. A legfőbb céljuk az volt, hogy egyszersmind hazazavarják a Kisvárdán állomásozó szovjet távközléseket. A négy-öt katonából és családjaikból álló, viszonylag kicsiny szovjet telefonos csoport a házunktól hét-nyolcszáz méterre, a vám- és pénzügyőrség laktanyájában volt elszállásolva. Feladatuk a Budapest és Moszkva között fennálló egyetlen közvetlen telefondrót összeköttetése, karbantartása és zavarmentes működésének biztosítása volt. (Akkor még csak kábeles telefon létezett.) Azt persze mindnyájan tudtuk, hogy legfeljebb néhány dobtáras géppisztolyuk van, melyeket addig csak akkor használtak, ha élelem híján nyulakra vadásztak a környező homokdombokon. A felkelők éppen ezeket a fegyvereket akarták megszerezni, hogy a sztálini kommunisták szekértolói hivatalukból és hatalmi pozíciójukból elűzzék.

A szabadság mámorja, a tettvágy és a kíváncsiság engem is az utcára űzött, hogy szemlélője, részese lehessen az eseményeknek. Talán én is fegyverhez juthatok? Vérem forrott a lelkesedéstől, hiszen eddig nem volt lehetőség szabad véleménynyilvánításra. Magyarország gazdasága a II. világháború vége, 1945 után agrárország lévén gyorsan rendbejött. Azonban 1948-tól, a véres, diktatórikus kommunista hatalomátvételt és az ezt kiszolgáló Rákosi-rendszer kiépítését követően – mely a gyárak, az üzletek, a vállalkozások, a termőföld totális államosítását jelentette – ismét nagy volt a hiány, még élelmiszerből is. Börtönnel és gyakran nyílt likvidálással fojtottak el csírájában minden szabad gondolatot. Szerettük volna elérni a vállalkozó szellem, a szólás- és az utazási szabadság kibontakozását, valamint azt, hogy korlátok nélkül tanulhassunk.

Míg e lelkesen kiabáló forradalmár csoport, 50–60 ember, nagy hévvel az úttest közepén vonult a laktanya felé, én bizonyos távolságból többedmagammal a járdáról kísértem őket. Mi fog történni? Nem tudtam, csak azt, hogy a Kisvárdát

és egész Magyarországot magával ragadó forradalomból én is ki akarom venni a részem.

A maroknyi szovjet-orosz katona, családjával a pénzügyőrlaktanya első emeletén lakott. Mi, gyerekek és fiatalok gyakran kerültünk velük kapcsolatba. Ama kevésből, amink volt, cseretárgyakat kínáltunk a tovarisoknak, akikről ezekért olyan különféle csekélyégeket kaptunk, amelyek nálunk nem voltak kaphatók, például kis üvegecske egzotikus illatosított vizet, egy darabka orosz feketekenyeret vagy mahorkát, azaz vágott nyers dohányt. A beszélgetés zagyvalékból képződött, ami lényegében az ő hiányos magyar nyelvtudásukból állt, illetve abból a néhány szavas tört orosz szókincsből, amelyet az iskolában voltunk kénytelenek elsajátítani.

A XXI. század elején Nyugat-Európában felnőtt emberek számára valószínűleg elképzelhetetlenek az akkori körülmények. Táplálékunk – melyhez sokszor túlekedő sorbaállások után jutottunk – nagyrészt csak élelmiszerjegyre kapható, 25 deka kenyérfejadagból állt, továbbá a kocka csomagolású zsírból, amelynek enyhén szólva is alig volt disznó íze. Minden más elérhetetlen luxusnak számított, ezért örültünk, ha a szovjet katonákkal változatosságként valamit el tudtunk csereberélni.

Ezek az üzletelések és megszállóink barátságos előzékenysége a felkelés mámorosító pillanatában nem játszottak szerepet. Az volt a lényeg, hogy a magyarországi kommunista diktatúrának legyen már vége, és az ezt létrehozó, felügyelő oroszok hagyják el végre az országunkat. Így vonult tovább e menet a laktanya irányába. Nemsokára elértük azt az útkanyarulatot, amelynek jobb sarki telke volt a cél. 50 méterrel előtte balra még volt egy mellékutca, ahol a zongoratanárnóm és családja, Zalatnayék laktak. A kaszárnyával szemközti járdán megálltam, látni akartam, adnak-e fegyvert az oroszok, és ha igen, hogyan kaphatnék én is.

Hazafiaink – akik közül néhány hangulatát már nemcsak a szabadság iránti vágy fokozta, hanem feltehetőleg jócskán húztak bátorításként a pálinkásüvegből is – az emeletes laktanya homlokzatánál foglalták el állásaikat, közvetlenül a falnak húzódba, az ablakok alatt, és egyre hangosabban követelték, hogy az oroszok adjanak fegyvert. A katonák az első emeleten, zárt ablakok mögött voltak, és miután a hangulat mindinkább feszültebbé vált, egyszer csak kövek repültek a sötét ablakaik felé, jó párat betörve közülük. Az egyik kődobáló a kis köpcös, verekedős Zöldi Miska, egykori általános iskolás osztálytársam volt.

Közvetlenül utána válaszként torkolattüzek villantak a sötét ablakokon keresztül. Forradalmáraink talán előre sejtve ezt, a falhoz lapultak. Az oroszok csak kihajolva tudtak volna rájuk löni, így a köves út közepe felé adták le „riasztó” lövéseiket. A lövedékek szikrát szórva pattogtak vissza az úttestről, szanaszét minden irányba.

Riadtan rohantam el a kiváló célpontnak bizonyuló szemközti oldalról, és elbújtam az utcasarki Zalatnay-ház mögé. E fedezék védelme alatt, a lövések elhallgatása után, még vagy 10 percig lapultam, majd csak lassan merészkedtem elő a védett helyemről. A tér már csöndes és üres lett, így hazafelé vettem az irányt. Körülbelül 400 méter megtétele után ismerős hangra lettem figyelmes.

„Tivadar!” – kiáltott rám a csodaszép, szőke hajú Farkas Ági, akivel előtte többször és szívesen táncoltam, sőt ha lehetett, haza is kísértem. „Tivadar, mi történt

ott?” – kérdezte. Megálltam a házuk előtt, és elmeséltem, hogy csak riasztó lövések dördültek a laktanyából, majd folytattam utamat hazafelé. Alig tettem meg még 100 métert, egyszerre csak azt kiáltozta egy elsuhanó kerékpáros, hogy „valakit agyonlőttek”. Így értesültem a kisvárdai forradalom első halálos áldozatáról. Mint másnap megtudtam, az ostromlott katonák a riasztó lövések után célzottan is rálőttek egy arra járóra, aki épp a fodrásztól tartott hazafelé. Pont azon a helyen lőtték föbe, ahol én is álltam. A szerencsétlen ember közvetlen mellettem vesztette életét, anélkül, hogy a zűrzavarban ezt észrevettem volna. Három órával később egy tank és egy terepjáró érkezett Csapról, a szovjet határtelepülésről, és védőállást vett fel a laktanya udvarán.

Hazatérvén, a város első halottjáról szóló rossz hír ellenére, az egész családot izgatott, tettvágytól fűtött hangulatban találtam. A *Szabad Európa Rádió* Münchenből arról számolt be, hogy Budapesten az egyetemi hallgatók felkelése az egész lakosságot átfogó népi forradalommal alakult, és a haza megtisztulása már csak idő kérdése.

Gerő Ernő, a kommunista párt főtitkára, a diktatúra erős embere a fővárosban tiltakozó saját honfitársaira lövetett, akik közül sokan a helyszínen meghaltak. Ezt követően országszerte harcok robbantak ki. Pesten Sztálin óriási bronzszobrát ledöntötték, szétverték, fejét a Rákóczi útra vonszolták, felfordították és teleköpködték – tudósított a Szabad Európa. Azt az érzést sugallta, hogy megbízhatunk az amerikaiakban, akik sohasem fogják megengedni szabadságharcunk bukását. Ezt határtalan lelkesedéssel el is hitte mindenki.

A következő napon Nagy Imre reformkommunista lett az új miniszterelnök. Az immár *Szabad Kossuth Rádió* nyugalomra intett, mert, mint hirdette, béketárgyalások kezdődtek. Másnap reggel osztálytársak jöttek értem, hogy mi is tegyünk valamit, például eltávolíthatnánk a városközpont épületeiről a szovjet jelképeket. Az ide-oda robogó teherautókon vidáman lobogtak a piros-fehér-zöld magyar nemzeti zászlók, nagy lukkal a közepükben, mert kitépték belőlük a kommunista rendszer vörös csillagos címerét. A járásbíróház épületéről is eltűnt a messziről virító vörös csillag – ledobták onnan is. Még több mint 50 év elteltével is újra és újra eszembe jut, amikor 2014-ben alig néhány 100 méternyire a patikámtól elhaladtam a bécsi Volkstheater épülete előtt, melyen szintén ilyen csillag díszelgett. Mintegy négy-öt évvel azelőtt helyeztette el Michael Schottenberg, a színház akkori, keletről származó igazgatója a nagy vörös csillagot, ellenpólusként Hitler kedvenc színházán, ahol a „Führernek” külön gardrób-szobája is volt. 2015 szeptemberétől új igazgató, a lengyel származású Anna Badora veszi át a Népszínház vezetését, aki már előre jelezte: eltávolíttatja és elárverezteti a vörös csillagot, a kommunizmus önkényuralmi jelképét. (2015. augusztus 21-én el is távolították.)

A kisvárdai temetőben is már ledöntötték a „felszabadítók” háborús emlékoszlopát. Csak a belevéselt aranyozott cirill betűs feliratok voltak olvashatók az oszlopon. Ott álltunk heten-nyolcan diákok, és elhatároztuk, mi is végrehajtunk valamilyen forradalmi tettet. Elmentünk a festékboltba, én vettem egy doboz lakkfestéket, ecsettel együtt 8 forint 50 fillérért, és átmázoltuk az írásjeleket, melyekre homokot szórtuk, miközben igazi forradalmároknak éreztük magunkat.

Biztos tájékoztatósi pontjaink továbbra is a *Szabad Kossuth Rádió* híradásai voltak. A Szabad Európát ritkábban hallgattuk már, mivel – számunkra teljesen érthetetlenül – egyre szűkszavúbb, érdektelenebb, kevésbé ösztönző adásokat sugárzott.

Epp aludni tértünk, amikor egyszer csak kopogtak az ablakon: „Szeretnénk bemenni hozzátok” – mondta dr. Liener Zoli bácsi, a velünk jó barátságban lévő zsidó orvos és felesége, Böske néni. Hanyatt-homlok hagyták el a házukat, és hozzánk menekültek. A félelem és a kétségbeesés arcukra volt írva. A pénzügyőrlaktanya udvarára telepített páncélos más pályára terelte a helyi forradalmáraink kisebb csoportjának vállalkozó kedvét. A szovjeteket most már nem lehetett oly könnyen elűzni, így – mint gyakran előfordult – más áldozatokat kellett keresniük.

„Gyertek be!” – válaszoltuk nekik. Félénken, de megkönnyebbülve léptek be a házba. Mindenki számára egyértelmű volt: az elkövetkező nyugtalan napokon nálunk kell lakniuk.

A felkelők kis csoportja megtámadta Liener doktorék házát. „Zsidók kifelé” – ordították, és összemázolták az ablakokat és a falakat. A családnak az utolsó pillanatban a hátsó kertkapun át sikerült elmenekülnie. Hozzánk futottak, mert a barátságunkat hetenkénti kártyapartik is erősítették.

Fél órával később újra kopogtattak. Dr. Moskovichot és felségét szintén elüldözték – ők is hozzánk akartak jönni, de mivel nálunk már nem volt hely, a kerteken át más ismerősöknél kerestek és találtak menedéket.

A következő nap este ismét zörögtek az ablakon, de most Zoli bácsit, Liener doktort mint orvost keresték. Egy férfi ököllel zúzott be egy üvegajtót, és eközben egy üvegszilánk szerencsétlen módon felvágta csuklóján az ütőerét. Elvérzés fenyegette, így sürgős orvosi segítségre volt szüksége. Zoli bácsit apám is elkísérte a baleset színhelyére. A sérült éppen Lienerék háza előtt feküdt: pont a doktor házának üvegajtóját verte be öklével. Dr. Liener fejfelé csüngenve helyezte el a sebesültet, hogy az agy vérrellátása maximalizálódjon, elkötötte a vérzést, majd mentővel e pozícióban a kórházba szállíttatta, aminek köszönhetően a férfi agykárosodás nélkül életben maradt.

Az izgalom nem hagyott sokáig aludni, így már igen korán felébredtem. Első utam a rádióhoz vezetett, és ha hinni lehetett a híreknek, a felkelés nagyon jól haladt előre. Elmentem sétálni, láttam a tankot a pénzügyőrlaktanya udvarán, Forgáchék házában falán pedig azt a lyukat, amelyet a felkelés első napján az a lövedék ütött, amely a mellettem elsétáló szerencsétlen férfit végzetesen eltalálta a fején. Az oroszok most teljesen nyugodtan viselkedtek.

Olyan időszak köszöntött be, amelyben – mondhatni – reménytelen várakozást érzünk. A felnőttek élete csaknem a normális mederben folyt tovább: apámnak éppúgy el kellett látnia állapotpácienseit, mint a forradalom előtt. A vemhes tehenek nem törődnek a politikával, ha borjaikat meg akarják elleni. Nekünk, gyerekeknek továbbra is iskolai szünetünk volt, és éltünk boldogan e szabad világban, miközben barátainkkal politizáltunk a kialakult helyzetről. Tulajdonképpen elképzelhetetlen volt, hogy Nyikita Hruscsov szovjet vezető egyszerűen veszni hagyja a megszállt Magyarországot, a Rákosi–Gerő-féle sztálinista rendszert. Ugyanakkor viszont saját szemünkkel láttuk

az előző évben azt a rengeteg páncélost, amelyeket Ausztriából pályaudvarainkon keresztül szállítottak vissza a Szovjetunióba, miután a nyugati szomszédunk, Ausztria elnyerte szabadságát, függetlenségét. Úgy hírlott, hogy nemsokára újabb lánctalpasok várhatók, amelyek ezúttal Magyarországról fognak kivonulni Moszkva felé. Maléter Pál, az új honvédelmi miniszterünk már tárgyalt a szovjet megszállókkal a kivonulásról. Mi a rádióból utasítást kaptunk útjelzők felállítására, amelyek megmutatják a szovjeteknek a Moszkva felé vezető irányt, hogy gyorsabban hazatalálhassanak. Az Oroszország felé vezető utak akadálymentesek voltak, és senki sem gátolta volna meg a tankok kelet felé vonulását. Vörös szőnyeget ugyan nem görgetnénk elébük, de búcsúköszöntés azért kijárt volna nekik. Egy udvarszomszédunk, Balogh Attila tetemes készletet halmozott fel rohadt paradicsomokból, amelyeket „tisztelete” jeléül szívesen a hazavonuló páncélozott járművekre hajított volna.

Még mindig rendszeresen ott ült fél Kisvárdán a rádió előtt, hogy az egészórás híreket hallgassa. Most már a szabaddá vált állami rádióadó is beszámolt a küszöbön álló szovjet kivonulásról. Nagy Imre, az új miniszterelnök a vezetése alatt álló többpárti kormány alapításával leváltotta a kommunista párt diktatúráját, Magyarország bejelentette kilépését a Varsói Szerződésből, és kinyilvánította semlegességét. A Vörös Hadsereg 11 évvel azelőtt „felszabadította” az országot a nemzetiszocialista, nyilas uralom alól, és most egyre sürgetőbben követelték a kivonulást az országban maradt egységeitől. Nagy volt az öröm Kisvárdán, amikor az orosz megszállók egyik magányos teherautója áthaladt a településen Moszkva felé. Ez volt az első, reméltük, hogy hamarosan követik ezt a gyűlölt tankok is!

A *Szabad Európa Rádió* híradásai a magyar rádióval szemben még érdektelenebbé váltak, ugyanis a magyarországi események helyett egyre többet tudósítottak a szuezi válságról. Angol és francia csapatok az izraeli hadsereggel összedolgozva meg akarták akadályozni, hogy Gamal Abdel Nasszer egyiptomi elnök véglegesen államosítsa a brit–francia Szuezi-csatorna Társaságot, így biztosítva a csatorna használatából származó több százmillió dolláros bevételét és a vízi úti közlekedés kontrollját a nyugati világ és annak olajszükséglete számára. Mi közünk a távoli Egyiptomhoz? – tettük fel a kérdést magunknak. Sajnos több volt, mint gondoltuk!

Az, hogy Anglia és Franciaország katonai agresszióval próbálta meg kényszeríteni Egyiptomot a Szuezi-csatorna használati jogának visszaadására, illetve az egyiptomi rendszert megdönteni, egyre inkább elvonta népfelkelésünkről a világ szemét. Az ENSZ minden figyelmét a Közel-Keletre összpontosította, az Egyesült Államok pedig megállapodott a Szovjetunióval az egyiptomi válság politikai megoldásáról. Magyarországon mindössze néhány millió szabadságharcos sorsa forgott kockán, a Szuezi-csatornánál viszont a kőolaj rövidebb szállítási útvonala, illetve az angolok és a franciák számára a csatornadíj bevétele volt a tét. Azt, hogy a világsajtónak a közvélemény tájékoztatása szempontjából mi volt fontosabb, a következő napok mutatták meg. Magyarország szovjet- és kommunistaellenes önfeláldozó forradalma nem volt többé téma, mely érdektelenséget a Szovjetunió logikusan és durván ki is használta.

Az elkövetkező éjszakán házunk külső falai folyamatos dübörgés és zakatolás közepette megint remegni kezdtek. Ezt a zajt már jól ismertük: szovjet páncélosok vo-

nultak. Az ágyból kiugorva, lelkes örömmel rohantunk az ablakhoz, de mit láttunk! T-34-es tankok százai vonultak ijesztően fluoreszkáló ágyúcsöveikkel, harci külsővel, fűlsüketítő motorzajjal, vastag lánctalpaikon Budapest, nem pedig a mai Ukrajna irányába. Azért jöttek, hogy elnémítsák az „ellenforradalmat”, ahogyan Kádár János elvtárs nevezte a felkelést, bevonulva ezzel a magyar történelemkönyvekbe, mint a kommunista „forradalom” védelmezője.

Számunkra összeomlott a világ. Senki nem mondta ki, de mindenki érezte, hogy szabadságharcunk elbukott. Az egyetlen esélyt az amerikaiak intervenciója jelentette volna, mint ahogy azt a *Szabad Európa Rádió* is gyakran hangoztatta. Később azt állították, hogy NATO-beavatkozást sohasem terveztek, az amerikai hadsereg lehetetlennek is tartotta ezt, már csak azért is, mert ausztriai támaszpontjainak és fegyverraktárainak feladása után nem látott módot és szükségét intervencióra. Később megtudtuk, Francisco Franco spanyol diktátor is kész lett volna százezer katonát küldeni Magyarország megsegítésére, illetve Ausztriából való kivonulásakor az USA több titkos, nagy földalatti fegyver- és lőszerraktárat is létesített, melyekből szintén jöhetett volna támogatás, ezt azonban Eisenhower amerikai elnök megtiltotta.

A T-34-esek fél nap múlva megérkeztek Budapestre, és tájékozási forrásunk, a Szabad Kossuth Rádió már csak Nagy Imre miniszterelnök Magyarország számára segítséget kérő monoton üzenetét sugározta hangszalagról órákon át több nyelven a világ közvéleménye felé.

A pénzügyőrlektanya mellett erősítésként egy újabb páncélos jármű is leparkolt. Ott, ahol az én 1956-os forradalmam elkezdődött, újra megjelentek a szovjet kommunizmus fenyegető, „rendet csináló” hatalmi jelképei.

Hazafiaink elásták fegyvereiket az erdőkben, megsemmisítettek mindent, ami esetleg bizonyíthatta volna felkelő voltukat. A korábbi kommunista vezetők, na meg új hatalomra vágyók pufajkásként újra megjelentek az utcán, és embereket hurcoltak el, akiket aztán többé senki sem látott. Általános reményvesztettség hatalmasodott el rajtunk. Az élet lassan visszatért a „normális” mederbe, mintha a népfelkelés 13 napja meg sem történt volna. Nagy Imre miniszterelnök a jugoszláv nagykövetségre menekült, ahonnan hetekkel később kiküldték, lényegében kiadták. Maléter Pál honvédelmi minisztert, aki parlamenti képviselőként Budapest közelében a szovjetekkel folytatott béketárgyalásokat, egy telefonon érkezett moszkvai utasításra a tárgyaló asztalnál éjszaka letartóztatták. Az újonnan létrehozott Kádár-kormány a következő évben mindkettőjüket kivégeztette – mellékesen Nagy Imre szabadíttatta ki Kádárt Rákosi börtönéből. Ezután többedmagukkal titkos tömegsírban hantolták el őket a 301-es parcellában, Budapest keleti, akácerdős részén. A miniszterelnök arccal lefelé feküdt, mellette pedig Maléter Pál honvédelmi miniszter, valamint Gimes Miklós miniszteri médiafelelős. Ezt a jeltelen tömegsírt csak közvetlen a fordulat előtt, 1989 tavaszán találták meg. Nagy Imre maradványait a ráöntött mésztejnek köszönhetően sikerült azonosítani, melyet valaki minden bizonnyal szándékosan terített rá, megkönnyítve ezzel egy esetleges későbbi exhumálásakor a tetem felismerését. A sír feltárása után nem sokkal magam is felkerestem a 301-es parcellát, és 1989. június 16-án, az ünnepélyes újratemetésen is jelen voltam a Hősök terén. Mivel annak idején

Obernbergben fényképészüzlettel együtt működtettem a bérelt patikát, az ennek kapcsán kiváltott sajtófotós igazolvánnyal sikerült a tömegtüntetésé alakult eseményen egészen az első sorba, a pódiumig jutnom. Nagy érdeklődéssel hallgattam a gyászbeszédeket, ám amikor egy ifjú szónok vette magának a bátorságot, hogy egyik mondatában Magyarország szovjet megszállásának befejezését és a szovjet katonák mielőbbi kivonását követelje, nem akartam hinni a fülemnek. Arra gondoltam, miként lehet egy fiatalember olyan könnyelmű, hogy naivan ilyet kimondjon. Nem fél? Ő volt az ifjú Orbán Viktor, aki tíz év múlva Magyarország miniszterelnöke lett, és aki jelenleg újra, immár 2/3-os többséggel a Magyar Nép és ország érdekeit az EU-ban sikerrel keresztülviszi, képviseli.

A 301-es parcellát ezután nemzeti emlékhelynek nyilvánították.

De térjünk vissza a levert 1956-os forradalomhoz.

A váci börtönből a forradalom első napján kiszabadított Mindszenty bíboros az Egyesült Államok budapesti nagykövetségére menekült, ahol 15 éven keresztül, egészen 1971-ig tartózkodott. (1972 májusában a bécsi Pazmaneum kápolnájában Boltzmann-gasse 14-ben ő adta az isteni áldást Lehár Zsuzsával kötött házasságunkra.)

Magyarország újra tagja lett a Varsói Szerződésnek, az oroszok pedig – a korábbiakhoz hasonlóan – oltalmazó kezüket a kommunista vezetés fölé tartották, azaz visszatért a – mint mondták – „proletárdiktatúra”.

A Kisvárdán állomásozó két páncélos a környező településekről sok felkelőt elvitt, és átadta őket az újonnan felállított hatóságoknak. Többen közülük örökre eltűntek.

E sok szenvedés mellett azért történtek olykor komikus dolgok is.

Egy idősebb orvos, aki városszerte eredeti figurának számított, a két szovjet páncéloshoz hasonlóan ugyancsak Kisvárda környékét járta. Biciklivel látogatta betegeit, és igyekezett gyógyítani őket. Egyszer Dögénél elromlott a kerékpárja, és az első arra jövő jármű épp az egyik T-34-es páncélos volt. A doktor nem sokat teketóriázott, vadul gesztikulálva kiugrott az utca közepére, az orosz tanknak pedig csikorgó fékezésel is alig sikerült megállnia. A páncélos tornya kinyílt, és egy gránátos feje bukkant elő: „Mit akar? Mi történt?” – kérdezte a katona. „Oda van a biciklim, kérlek, vigyetek be Kisvárdára” – kiáltotta az öreg orvos.

A katonák mutogatással értésére adták, hogy szerintük elment az esze, nem vitték magukkal, de nem is haragudtak rá, amiért megállította tankjukat. Feltehetően jól mulattak a doktor akcióján.

Egy másik esemény számomra ennél jóval nagyobb jelentőségű volt, jöllehet csak több évtizeddel később értesültem róla. Dr. Szabó Lajos barátom, az ugyancsak Ausztriába szakadt hazánkfia, aki később jelentős állást töltött be a bécsi Creditanstalt banknál, 1956-ban aktív forradalmár volt, és a felkelés leverése után partizánként hetekig kitartott a Pécs környéki erdőkben. Többedmagával harcolt a szovjet elnyomók ellen. Amikor nekik is tudomásul kellett venniük, hogy a kitűzött cél még nem érhető el, sokakhoz hasonlóan ők is elásták az erdőben fegyvereiket és minden mást, ami elárulhatta volna szabadságharcos voltukat, majd szétválva, külön-külön kiálltak az útra autót stoppolni nyugat felé. Egy orosz katonai jármű állt meg, és az autót vezető

katona fürkésző szemekkel nézett rajta végig. „Szállj be és ne szólj semmit. Elviszünk innen” – szólta hozzá a katona. Mint mondta, a Balaton felé tartottak. Barátom azután az osztrák–magyar határ felé vette útját, ami akkor még nem volt hermetikusan lezárva. Az osztrákok segítőkészen, mentőkocsival fogadták a magyarországi menekülteket. Mintegy kétszázezer magyar menekült Nyugatra.

Mostohaanyámtól minden étkezéskor lelkesen értesültünk arról, hogy ki mindenki ment már el Kisvárdáról. Ez is megmozgatta fantáziánkat, az én fejemben kavargtak a gondolatok. Úgy véltem, a menekülés hozzásegíthetne, hogy szabadon, kreatívan, függetlenül folytassam életemet, viszont fékezően hatott a gondolat, hogy egyedül lennék az idegenben. Mindössze 16 éves voltam, nem volt se pénzem, se szakmám. Mit kezdjek egyedül Nyugaton?

Az egyetlen ember, akivel ilyen gondolatokról beszélni tudtam, Gabriella nővérem volt. Noha ő is csak 17 éves volt, alig idősebb nálam, mégis valamiféle anyaszerepet töltött be az életemben, mostohaanyám miatt is. Minden tekintetben érettebb volt, mint én, és már sokkal többet megélt. Elhatároztuk, hogy együtt menekülünk külföldre. Jóllehet, már 1956. december eleje volt, és a disszidálási lehetőségekről igen különféle hírek keringtek, meg akartuk próbálni. Az volt a tervünk, hogy felutazunk Pestre, ott átszállunk egy Ausztria irányába induló vonatra, és valahol átmegyünk a zöld határon.

Szobánk a ház utcai frontján volt. Nővéremmel búcsúlevelet írtunk szüleinknek, titkos jelszót is közölve benne, amelynek segítségével a *Szabad Európa Rádió*n keresztül akartuk tudatni velük, hogy szerencsésen megérkeztünk. Ez az adó ugyanis éjjelnappal továbbította olyan menekültek üzeneteit, akik Ausztriából akarták rokonaikat, otthoni szeretteiket értesíteni sikeres átjutásukról.

Éjfél után halkán osontunk, másztunk ki Gabriellával a ház ablakán. Egy órával később, éjjel egy óra körül indult a vonat Budapest felé. Egymás mellett csendesen bandukolva mentünk a pályaudvar felé. Nem mi voltunk az egyetlenek, mások is elhagyták lakóhelyüket, többnyire sötét kabátban, felgombolt gallérral, kofferral a kezükben. A Deutsch család házánál elhaladva hasonló kép fogadott bennünket: két hölgy és egy férfi ugyancsak a kisvárdai pályaudvar felé tartott. Az egyik hölgy Deutsch Ági volt, egy igen csinos zsidó lány, akivel már többször elmentem táncolni. Megfordult a fejemben, hogy megszólítom őket, de a sötétben, az adott körülmények között félszegen inkább lemondtam erről. Ha tudtam volna, hogy csak fél évszázaddal később, Izraelben látom viszont, biztosan másként döntök. Talán még csatlakoztam is volna hozzájuk.

A vonat viszonylag pontosan érkezett. Csendben felszálltunk, és vettünk a kalauztól két jegyet Budapestig. Mikor leültünk, nővérem kiegészítő tervet tárt elém menekülésünkhöz. Kisvárdai és Budapest között félúton, Kisújszálláson éltek a nagyszüleim, és édesanyám is éppen náluk tartózkodott. Gabriellának az volt az elképzelése, hogy ott kiszállunk, és rábeszéljük édesanyánkat, jöjjön ő is velünk. Így legalább nem leszünk egyedül, és ő is új életet kezdhet Ausztriában. Én nem nagyon lelkesedtem ezekért az elképzelésekért. Az volt ugyanis a véleményem, hogy vagy vigyük véghez a tervünket, vagy rögvest hagyjunk fel vele. Gabriella végül rábeszélte, hogy szálljunk le Kisújszálláson, és így elmentünk a nagyszülőkhöz.

Anyám megörült a váratlan látogatásnak, és rögtön bele is egyezett, hogy velünk disszidáljon Ausztriába. Összepakolta szükséges holmiját, és már a következő nap tovább is utaztunk Budapest felé. Másik nővérem, Kati, aki Budapesten állatorvosnak tanult, ismert néhány embert, akik segítettek szállást találnunk az ő akkor csaknem lakatlan kollégiumában. Egy ott lakó tanársegéd elmondta nekünk, hogy a legegyszerűbben vöröskeresztes papírokkal lehet átjutni a határon. A segélyszervezet munkatársai – mint megtudtuk tőle – szabadon közlekedhettek Ausztria felé. Ilyen papírok nélkül viszont a disszidálás rejtett némi kockázatot: elkaphatják és börtönbe zárhatják az embert. Azt mondta, neki vannak barátai, akik tudnak ilyen igazolványokat szerezni.

Számomra úgy tűnt, hogy ez az akció fölöslegesen késlelteti távozásunk megvalósítását, habár a tanársegéd úr férfiszemét Gabriellára meresztgette, és gondolom, nővéremnek is tetszett a fiatalember. Disszidálási vállalkozásunk azonban egyre inkább szétzilálódott, azt mondták nekünk, hogy amíg mi a kollégiumban már több mint egy hete vesztegeltünk, a nyitott határszakaszokat csaknem mindenütt lezárták. A pályaudvari hangosbemondó viszont továbbra is hirdette a beszállást a disszidáló vonatba, mint később megtudtam, Sopron irányába. Ha elgyalogoltam volna a tőlünk háromszáz méterre lévő Keleti pályaudvarra, ahonnan a vonatok Bécs felé indultak, szinte biztos, hogy egyedül beszállok és disszidálok. Így azonban tudomásul kellettennem, hogy egyelőre maradunk. Én magam kilenc évvel később jutottam el oda, hogy disszidensként Ausztria földjére lépjek, de már diplomával a kezemben.

Nem maradt más hátra, édesanyánkkal együtt visszautaztunk Kisújszállásra a nagyszülőkhöz. Miután anyutól és a nagyszülőktől elköszöntünk, Gabriella nővérem és én tovább visszautaztunk Kisvárdára. Hazaérkezvén mostohaanyánk némi csalódottsággal fogadott bennünket. A következő napokban aztán újra elkezdődött a tanítás. Most már nemcsak a kötelező orosz nyelvet tanultuk, hanem bevezették a választható „kapitalista” világnyelvek oktatását is. Ilyen volt az angol, a francia vagy a fasiszta német. Mindezt annak ellenére, hogy nem volt hozzá elegendő szakképzett tanár. Mivel a forradalom előtt néhány hónapig magántanárnál (Marcinkovics) tanultam németül, arra ösztönöztem osztálytársaimat, hogy ezt a nyelvet válasszák. A tantárgyat a törékeny alkatú orosz tanárnőnk, Perzse Szilvia tanította, aki előző este mindig szorgalmasan felkészült a másnapi órára, így mindössze egy leckével járt előttünk. Magától értetődő volt tehát, hogy magánúton szerzett előképzettségemnek köszönhetően többet tudtam osztálytársaimnál, de még tanárnőnkénél is. A fél éves bizonyítványban az oroszjegyeim által befolyásolt Szilvia néni megszokásból mégis „elégségest” adott a német tudásomra. Szerencsére reklamálásomra – az orrom előtt – „jelesre” javította a rutinból beírt érdemjegyet.